

**Pr. prof. dr. Adrian Gabor,
Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul“,
Universitatea din București**

**ACTE POLITICE ȘI LEGISLATIVE
ÎN FAVOAREA BISERICII CREȘTINE,
ÎN TIMPUL DOMNIEI
LUI CONSTANTIN CEL MARE (306-337)**

Abstract: *This article is referring to the enactments promulgated by the Emperor Constantine the Great in favour of the Christian Church. Following the victory against Maxentius in October 28, 312, Constantine along with Licinius give a new input to the imperial legislation. Thus, the meeting from Mediolanum, in January-February 313, is the momentum of a new Procedure Code in order to apply the Edict of Galerius (311). The Christian Church did not received only the right to freely express its faith, but also some other rights than even the pagan cults did not had: compensation/restitution of the churches, and other properties, restoration of all of them from the public funds, subvention of the clergy, the right of the Church to issue official documents granting freedom for the slaves.*

Also, the legislation delivered by Constantine the Great had a clear Christian influence. Thus, the torturing deeds and the opprobrium of the prisoners were removed, etc. The Emperor promulgated official documents even in relation with the social assistance, following a process of building up settlements for those in needs.

Keywords: *Christian Church, legislation, Procedure Code, Edict, rights.*

Creștinismul, o religie licită

Anii 311-313 marchează o cotitură în politica imperială față de Biserică prin renunțarea la o atitudine care a eşuat: creștinismul nu a putut fi eliminat, ci a supraviețuit. Acești ani inaugurează o nouă ordine în viața Imperiului Roman, aceea că trebuia să se țină cont de Biserică în viitor.

Rolul definitoriu al lui Constantin cel Mare, cel mai important împărat al Antichității târzii, în sprijinirea creștinismului, dar și în societatea romano-bizantină, a făcut ca în ultimii ani, în lume, să se organizeze numeroase sesiuni de comunicări științifice, congrese, conferințe și să fie publicate numeroase studii, articole și cărți închinare creatorului Imperiului Bizantin. Astfel, au fost reeditate izvoarele istorice ale perioadei sale de domnie, lucrări închinare operei sale legislative, albume care prezintă ctitoriile sale: edificii militare, politice sau bisericesti.¹

Personalitatea lui Constantin, despre care „în câțiva ani au apărut mai multe biografii decât despre oricine altcineva în istoria lumii”², exceptând persoana istorică a Mântuitorului Iisus Hristos, este una dintre cele mai captivante din istoria romană, iar numărul de lucrări care i-au fost închinare este imens.

Începând din ziua în care împăratul a devenit un sprijinitor al creștinilor, oamenii Bisericii au devenit consilierii săi personali. *Acțiunile sale au constituit primul parteneriat între Statul roman și Biserica creștină.* El a „respectat pe deplin tradiția romană atunci când a anunțat că sprijină creștinătatea, când a plătit subsidii Bisericii creștine și a asigurat dispense clerului. *Dar nu știa atunci că acțiunile sale urmau să marcheze începutul uneia dintre cele mai mari probleme ale civilizației occidentale postclasice, relația dintre autoritatea laică și cea spirituală,*

1. Cităm dintre cele mai recente: Robert Turcan, *Constantin et son temps. Le Baptême ou la Pourpre?*, Edition Faton, Dijon, 2006; Paul Stephenson, *Constantine unconquered emperor, Christian Victor*, London, 2009; Pierre Maraval, *Constantin, le Grand*, Ellipses Edition, Paris, 2011; Vincent Puech, *Constantin. Le premier empereur chrétien*, Paris, Ellipses, 2011; Jonathan Bardill, *Constantine, Divine empereur of the Cristian Golden Age*, Cambridge University Press, 2012; Bertrand Lançon, Tiphaine Moreau; *Constantine: Un Auguste Chrétien*, Armand Colin, Paris, 2012; Noel Lensky (ed.), *The Cambridge Companion to The Age of Constantin*, Revised Edition, University of Colorado, Cambridge University Press, 2012; John Noel Dillon, *The justice of Constantine. Law, communication and control*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2012; David Potter, *Constantine the Emperor*, Oxford University Press, 2013; *Cruce și misiune. Sfinții împărați Constantin și Elena, promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, studii culese și publicate de Emilian Popescu și Mihai Ovidiu Cătoi, vol. I, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2013.

2. Expresia îi aparține lui D. Decker, *La politique religieuse de Maxence*, în „Byzantion“, XXXVIII (1968), p. 472.

dintre Stat și Biserică”, des contestată astăzi în mediile secularizate și mai ales necreștine.³

Problema raporturilor dintre Constantin și Biserică este foarte complexă. În epocă se credea că numărul creștinilor ar fi reprezentat 5 sau 10%⁴, dintr-o populație de aproximativ 70 milioane de locuitori. Statisticile noastre, care fac obiectul unei actuale cercetări, indică la Roma aproape 30 de procente dintre locuitori.

În decembrie 312 sau în februarie 313, au avut loc la Milan întruniri între Constantin și Liciniu. În acest sens, trebuie precizat faptul că istoriografia creștină a ales ca piatră de hotar între antichitatea păgână și epoca creștină ceea ce se numește în mod nepotrivit *Edictul de la Milano*, datat 313 d. Hr., care nu este un edict propriu-zis și nu este de la Milano.⁵

Această întrunire a avut rolul de a se ajunge la elaborarea unui *Cod de procedură de aplicare a Edictului din 311*. Acest cod de procedură sau *mandatum* a fost făcut cunoscut de Constantin în aprilie 313, lui Anulinus, proconsulul Africii, prin care cere restituirea tuturor bunurilor Bisericii confiscate în persecuții⁶ și ulterior, în Orient, de către Liciniu, la Nicomidia, la 13 iunie 313, printr-un *mandatum*⁷ care se referea la întrunirile de la Milan.

Clauzele de restituire se datorează lui Constantin, cel mai convins dintre auguști.⁸ Se preciza că imobilele confiscate vor fi restituite creștinilor, cu specificația că *restituirea se face către Biserică și nu către persoane*. Creștinismul era deci pus în rând cu celelalte culte, fără restricțiile prevăzute de Galeriu, dar și fără un statut privilegiat. Toate

3. Hans A. Pohlsander, *Împăratul Constantin*, traducere de Mirella Acsente, Editura Artemis, 1996, p. 45.

4. Paul Veyne, *Când lumea noastră a devenit creștină (312-394)*, traducere și prefață de Claudiu Gaiu, Cluj-Napoca, 2010, p. 17; Klaus M. Girardet, *Die konstantinische Wende: Voraussetzungen und geistige Grundlagen der Religionspolitik Konstantins der Grossen*, Darmstadt, 2006, p. 82-83.

5. Paul Veyne, *op. cit.*, p. 32; *La véritable histoire de Constantin*. Textes réunis et commentés par Pierre Maraval, Les Belles Lettres, Paris, 2010, p. 73.

6. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, X, V, 1-14, traducere, studiu, note și comentarii de pr. prof. dr. Teodor Bodogae, col. „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 13, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1987, p. 382.

7. Paul Veyne, *op. cit.*, p. 32.

8. Charles M. Odahl, *Constantine and the Christian Empire*, New York, Routledge, 2004, p. 119; Paul Veyne, *op. cit.*, p. 323.

culțele, templele erau subvenționate de la vistieria imperială sau de la cele provinciale.

Toleranța era stabilită de doi ani prin edictul semnat de către primul august, Galeriu⁹, din 30 aprilie 311, dar fără a se restitui lăcașurile de cult și alte bunuri. Edictul a fost aplicat de către Constantin, în Galia, și de către Maxențiu, în Italia și Africa. Maximin Daia a ocolit aplicarea lui în Orient.

Constantin, în aprilie 313, trimite un rescript către Anulinus, proconsulul Africii, prin care cere restituirea tuturor bunurilor Bisericii confiscate în persecuții.¹⁰

În Orient, Liciniu a dat publicității la Nicomidia, la 13 iunie 313, un document care se referea la întrunirile de la Milan și care acorda fiecăruia libertatea de a practica religia pe care și-a ales-o. De asemenea, era adăugat că imobilele confiscate vor fi restituite creștinilor, cu specificația, așa cum remarca Jean Gaudemet¹¹, că *restituirea se face către Biserici și nu către persoane*.

9. O monografie asupra lui Galeriu, în limba română, a realizat-o Alexandru Madgearu, *Împăratul Galerius*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012.

10. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, X, V, 1-14, p. 382.

11. Jean Gaudemet, *L'Eglise en l'Empire Romain (IVe-Ve siècle)*, Paris, 1958, avec mise à jours, en 1989, p. 9-10; Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor*, XLVIII, 1-13, ediție bilingvă, traducere de Cristian Bejan, studiu introductiv, tabel cronologic, note explicative și anexe de Dragoș Mîrșanu, Ed. Polirom, Iași, 2011, p. 151-155, oferă textul original. A se vedea traducerea românească din Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, X, V, 2-6, p. 379-381: „Socotind încă de mai demult că nu se cade să oprim libertatea religiei, ci că ar trebui să se îngăduie fiecăruia după cugetarea și după voința sa să hotărască liber din punct de vedere religios, de aceea am decis încă de mai înainte ca și creștinilor să li se îngăduie să-și păstreze credința sectei lor și a religiei lor [...] Întrucât, dar, eu, Constantin Augustul, și eu Liciniu Augustul ne-am întâlnit în chip fericit la Milan și am căutat să împlinim tot ce interesa binele și folosul poporului, între alte lucruri pe care le credeam utile tuturor în multe privințe, am hotărât în primul rând și să asigurăm respectul și cinstea cuvenite divinității înainte de toate, adică ne-am hotărât să acordăm creștinilor și tuturor celorlalți libera alegere la cinstirea religiei pe care o vor, cu gândul ca orice divinitate sau putere cerească ar fi aceasta să ne poată fi de folos și nouă și tuturor celor ce trăiesc sub ascultarea noastră [...] De aceea ne exprimăm dorința noastră în acest edict ca respectivele condiții conținute în scrisorile noastre anterioare trimise domniei tale în legătură cu creștinii să fie complet suprimate și înlăturate pentru că păreau cu totul nedrepte și străine de blândețea noastră și ca de acum înainte fiecare din cei la care se referă această alegere să poată să aleagă liber religia creștină și să o practice fără nici o supărare”.

Un alt edict de aplicare completă a regulilor de restituire a bunurilor către Biserici datează din septembrie 315.¹² Creștinismul era deci pus în rând cu celelalte culte, fără restricțiile prevăzute de Galeriu, dar și fără un statut privilegiat. *Scrisoarea către răsăriteni*, numită și *Scrisoarea către provincialii din Palestina*, prin care împăratul poruncește restituirea bunurilor confiscate în timpul persecuțiilor, este precedată de un preambul pe care Eusebiu însuși îl consideră o mărturisire de credință creștină.¹³

În curând, Constantin face ca balanța să se încline în favoarea creștinilor. Jurisdicția episcopală dobândește un statut privilegiat încă din 318. Toate constituțiile privind Biserica îi acordă un loc privilegiat în societatea romană. Imunitate personală a clerului, recunoaștere a jurisdicției episcopale, eliberări din sclavie *in ecclesia*, repausul duminical¹⁴, capacități successorale ale Bisericilor, acestea sunt măsurile imperiale.¹⁵ Timp de treizeci de ani, ierarhia creștină a cunoscut perioada de aur a unei imunități depline.

O evoluție asemănătoare a slăbit privilegiile judiciare. Constantin i-a scutit pe clerici de tribunalele civile. În același timp, el îngăduia creștinilor laici să-și supună conflictele arbitrajului episcopal. Și de data aceasta legislatorii s-au străduit să precizeze aplicarea acestor principii generale și generoase.¹⁶

Recurgerea la arbitrajul episcopal în rezolvarea diferendelor dintre creștini se dezvoltase încă din primele veacuri, pe temeiul reco-

---

12. *C. Th. X*, 1, 1 citat de Ch. Pietri, *Roma Christiana*, Roma, 1976, vol. 1, p. 78. A se vedea și Paul Veyne, *op. cit.*, p. 33.

13. Eusebiu de Cezareea, *Vita Constantini*, 28-29; a se vedea și R. Farina, *L'impero e l'imperatore cristiano in Eusebio di Cesarea. La prima teologia politica del cristianesimo*, Pas Verlag/Zürich, 1966, p. 16-17.

14. La 3 iulie 321 la Calaris (Cagliari), capitala provinciei Sardica, a fost publicată o constituție către Helpidius, vicarul Romei, privind cinstirea duminicii (*dies solis*). Două fragmente ne-au fost păstrate de codici cf. *C. Th.* I, XVI, T. II, c. 27. Fragmentul păstrat de *Codex Justinianus* interzice activitatea judiciară și alte activități din mediul urban, *le venerabilis dies solis*. Locuitorii satelor puteau să desfășoare o activitate la câmp. Fragmentul din *Codex Theodosianus* amintește de desfășurarea proceselor, ale căror discuții ofensau celebrarea unei zile venerabile.

15. Jean Gaudemet, *La législation religieuse de Constantin*, în „Revue d'Histoire de l'Eglise de France“, XXXIII, 1957, p. 26-27.

16. Charles Pietri, *Mythe et réalité de l'Eglise constantinienne*, în „Les quartes fleuves“, 3 (1974), p. 24-29.

mandării pauline (I Corinteni 6, 1-8). Intervenția lui Constantin este de altfel confirmată de Sozomen, care afirmă că sentințele episcopale se bucură de aceeași autoritate ca și cele ale împăratului și magistrației au datoria de a le asigura punerea în practică. Constantin era convins – cel puțin în principiu – că în domeniile care îi sunt proprii, Biserica trebuie să fie liberă de orice autoritate impusă de stat. Astfel, într-o circulară trimisă tuturor Bisericilor, în legătură cu sinodul de la Niceea, el spune: „Tot ceea ce se discută în sfintele adunări ale episcopilor vine din voia lui Dumnezeu”¹⁷.

Împăratul ține mult la faptul de a fi împreună-slujitor al lui Dumnezeu cu episcopii, fiind prezent și luând parte la cercetarea adevărului ca unul dintre aceștia. În scrisorile sale, prin care conferea o autoritate oficială deciziilor episcopilor, apare ca răspunzător, păzitor al deciziilor sinodului, atât dogmatice cât și disciplinare.

Constantin se manifestă „ca un episcop”, dar nu întru totul; nu are puterea de a hirotoni, nici de a săvârși Sfânta Jertfă. De altfel, nici măcar nu este botezat! Este universal, căci arbitrează conflictele survenite între episcopii diferitelor provincii. Împăratul Constantin se consideră, în actele pe care le emite privitor la treburile Bisericii, drept omul sau instrumentul lui Dumnezeu.

Se pune întrebarea dacă prin expresii ca „episcop din afară” sau „episcop comun”, Constantin sau Eusebiu nu s-au gândit oare la atribuțiile împăratului ca *Pontifex Maximus*¹⁸, împăratul continuând să conducă cele două religii mai ales în acest spirit. Mai precis, să spunem că în acest mod și-a înțeles Constantin obligațiile sale de Mare Pontif, căci a ținut să curețe cultul de necredincioși. Chiar și atunci când desființează anumite rituri păgâne, Constantin nu face, de fapt, decât să-și exercite funcțiile de *Pontifex Maximus*. Nu se poate ști dacă Constantin a desființat anumite rituri păgâne în calitatea sa de *Pontifex Maximus* sau, pur și simplu, în calitatea sa de împărat.¹⁹

17. Eusebiu de Cezareea, *Vita Constantini*, II, 20.

18. R. Farina, *op. cit.*, p. XX.

19. F. de Giovanni, *Constantino e il mondo pagano. Studi di politica e legislazione*, în „Kynonia. Collona di studi e testi a cura dell'Associazione di Studi tordontielii”, Naples, 1977; R. Janin, *L'Empereur en l'Eglise byzantine*, în „Nouvelle Revue Théologique”, LXXVII, 1955, p. 53.

Ca *Pontifex Maximus*, Constantin se considera autorizat să intervină în treburile Bisericii. El se erijează cel mai adesea nu în teolog, cât în judecător al credinței, apărând doctrina creștină de orice schismă, de orice rătăcire și nădăjduind să restabilească unitatea imperiului.

Împăratul își manifesta rolul de „episcop al celor din afară” convocând sinoadele, ratificând hotărârile sinodale. Împăratul rămâne păzitorul deciziilor sinodului ecumenic, judecătorul suprem al respectării acestor decrete. De o problemă ca cea a stabilirii datei Paștilor se ocupa personal. În realitate, rânduirea calendarului civil și religios și, mai ales, stabilirea zilelor de sărbătoare erau îndatoririle lui de *Pontifex Maximus*²⁰.

Se poate astfel presupune că *împăratul se manifesta ca un episcop din afară promulgând legile necesare pentru ca Biserica să poată trăi în libertate*: „Vă dau din afară legile pentru cadrul social al existenței voastre”.

Legislația în general

Constantin merge mai departe decât Galienus (260-268) și chiar Maxențiu. El promulgă o legislație care reglează relațiile dintre Biserică și puterea politică, privilegiindu-i pe cei care asigură serviciul misiunii celei dintâi.²¹

„Născut pentru binele Statului”, cum îl proclamă numeroase inscripții, Constantin a emis un număr mare de legi, dar, din nefericire, se păstrează doar o parte și mai ales cele de după anul 312. *Codex Theodosianus*, *Codex Justinianus* și *Digeste* transmit 361 de norme legislative, dintre care: 10 rescripte către persoane particulare, 274 de

20. Cf. Fr. Dvornik, *Early christian and byzantine political philosophy*, în „Dumbarton Oaks Studies”, 8-9, 1966, unde se găsește o bibliografie bogată în privința calității de *Pontifex Maximus*. Vezi și Emilian Popescu *Studiu introductiv*, la Eusebiu de Cezareea, „Viața împăratului Constantin și alte scrieri”, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, S. N., vol. 8, Editura Basilica, București, 2012 revizuită și adăugită, p. 46-47.

21. Charles Pietri, *La conversion: propagande et réalité de la loi et de l'évergétisme*, în „Histoire du Christianisme des origines à nos jours, 2: Naissance d'une chrétienté (250-430)”, p. 209; Vincent Puech, *op. cit.*, p. 303.

scrisori către înalți funcționari, către comunități și adunări provinciale, 39 de edicte, 3 decizii ale Senatului la inițiativa împăratului, 35 de scrisori având caracter normativ adresate episcopilor și comunităților creștine.²²

El intervine, în privința problemelor religioase, până la sfârșitul vieții sale prin scrisori și edicte, dintre care 16 privesc Africa de Nord în problema donatistă și 37 adresate orientalilor, care sunt citate textual sau menționate în diferite lucrări ale epocii sale²³.

Legislația lui Constantin vizează aspecte din societatea romano-bizantină a timpului său. Unele legi privesc aspecte religioase, libertatea acordată creștinilor, restituirea proprietăților, dar mai ales finanțarea bisericilor și a unor acțiuni caritabile aflate sub patronajul creștin; imunități și privilegii acordate clerului în scopul de a fi degrevați de sarcinile și obligațiile civile ale cetățitorilor și a se dedica, cu totul special, activității cerute de Biserică.

Din analiza textelor edictelor se observă că din anul 324, în cea mai mare parte, pedepsele se îndulcesc, eliminându-se condamnările la arene-gladiatori, condamnarea pe cruce și stigmatizarea feței deținutului.²⁴

Legislația constantiniană a influențat legislația imperială bizantină până în anul 379, exceptând perioada lui Iulian Apostatul.²⁵

În privința delatorilor legislația a fost foarte dură, așa cum reiese din edictele publicate după înlăturarea lui Maxențiu, într-un context în care mulți trepăduși mișunau în jurul învingătorului. Ea se va îndulci cu timpul. Astfel, un edict din 1 decembrie 312, întărit ulterior la 18

---

22. Pierre Maraval, *Constantin le Grand*, p. 241. *Les lois religieuses des empereurs romains de Constantin à Théodose II (312-438)*. Volume I: *Code Théodosien, Livre XVI*; texte latin de Theodor Mommsen, traduction de Jean Rougé, introduction et notes Roland Delmaire, în *Sources Chrétiennes*, nr. 497, Les Editions du Cerf, Paris, 2005; Volume II: *Code Théodosien I-XV, Code Justinien, Constitutions Sirmondiennes*, texte latin de T. Mommsen, P. Meyer, P. Kruger, traduction Jean Rougé et Roland Delmaire, introduction et notes Roland Delmaire, în „Sources Chrétiennes”, nr. 531, Les Editions du Cerf, Paris, 2009.

23. Périclès-Pierre Jouannou, *La législation impériale et la christianisation de l'Empire romain (311-476)*, Roma, 1972, p. 24.

24. V. Puech, *op. cit.*, p. 337.

25. *Les lois religieuses...*, I, p. 100.

ianuarie 313, prevede că delatorului care nu probează acuzațiile i se va tăia limba și apoi va fi decapitat.²⁶ Ulterior, la 29 martie 319, un edict prevede că delatorul va fi cercetat și dacă nu poate dovedi va fi doar biciuit.²⁷

Viziunea lui Constantin privind promulgarea edictelor de anulare a interdicției celibatului, impus de către Octavian Augustus și a efectelor aduse de vechea legislație, nu a fost aceea de a se diminua natalitatea, cum considera înaintașul său prin acest mod de viață, *ci de a se acorda clerului și credincioșilor creștini posibilitatea practicării abstenenței*.²⁸ Aceasta, deoarece, alte edicte ale sale vădesc o profundă grijă pentru copii și mai ales pentru copiii abandonati. În acest caz, este elocvent edictul din 31 ianuarie 320.²⁹

Legile care protejează familia și căsătoria arată uneori un spirit nou al sistemului legislativ. Deoarece împăratul considera căsătoria sfântă, pedeapsa pentru adulter era dură, după cum reiese din legislația din primii săi ani de domnie. La 3 noiembrie 331 un edict prevede că sentința contra celor acuzați de adulter se va pronunța după dovedirea faptei.³⁰

Dar printr-o lege din anul 331, protejând sfințenia căsătoriei, decide că acuzația de adulter nu poate fi adusă decât de soț sau de un apropiat, dar precizează că iertarea este posibilă. Soțului, de asemenea, pe timpul căsătoriei i se interzice să întrețină o concubină în același cămin cu soția.³¹ De asemenea, legislația imperială a avut intenția

26. *C. Th.* X, 10, 2; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 63; Ch. Pietri, *La conversion...*, p. 216-217. A se vedea și *C. Th.* X, 10, 1.

27. *C. Th.* IX, 34, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 65; Ch. Pietri, *La conversion...*, p. 217; *C. Th.* IX, 34, 3 din 4 decembrie 320 precizează că reclamațiile anonime trebuie arse fără a fi utilizate; *C. Th.* X, 10, 3 din 22 martie 335 prevede că delatorul trebuie găsit, denunțat de cel lezat și pedepsit conform legii.

28. *C. Th.* VIII, 16,1 din 31 ianuarie – 1 aprilie 320, *De infirmandis poenis caelibatus et orbitatis; Les lois religieuses...*, II, p. 122-125. Cele două legi promulgate de Octavian Augustus au fost: legea *Julia* din anul 18 î. Hr. și legea *Papia Poppaea*, din anul 9 d. Hr. și aveau drept scop să crească natalitatea. Celibatarii, bărbați și femei, aveau interdicții la moșteniri și succesiuni.

29. *C. Th.* VIII, 16, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 66; Ch. Pietri, *La conversion...* p. 218.

30. *C. Th.* III, 16, 1, în „*Les lois religieuses...*”, II, p. 65-69 și Ch. Pietri, *La conversion...*, p. 217.

31. *Cod. Just.* V, 26, 1 la P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 66.

de a proteja logodna, pentru a opri ruptura și, în replică, dă dreptul logodnicei de a pleca cu darul primit.³²

O decizie importantă privind conviețuirea în familie și respectul față de părinți, frați și rude *este pedepsirea foarte aspră a paricidului*, prin edictul din 16 noiembrie 318. Vinovatul este pedepsit după legile vechi, închis într-un sac plin cu șerpi și aruncat în mare.³³

Oricum, împăratul era permanent preocupat de situația copiilor, chiar și a celor din părinți înstăriți, dovadă fiind o serie de edicte care prevedeau protecția copiilor orfani de a nu fi înșelați de către tutori. Copilul dezmoștenit fără motiv putea ataca testamentul părinților săi.³⁴ Protecția față de copii reiese și din textul edictului din 1 august 315, prin care decretează că răpirea unui copil de sclav sau de libert se pedepsește prin aruncarea în gropile cu animale, iar dacă răpitorul este un cetățean al imperiului, acesta era condamnat la lupte în arenele gladiatorilor.³⁵

De asemenea, copiii minori nu puteau fi acuzați în procese înaintea de majorat³⁶, nu puteau fi abuzați de tutori, abuzatorilor li se confisca averea sau erau exilați.³⁷ Două edicte din anul 329, 21 iulie și 18 august, dau posibilitatea părinților care și-au vândut copiii din motive de sărăcie sau alte nevoi să îi răscumpere.³⁸ Peste șase luni, legislatorul gândește a-i încuraja pe cei care obțin acești copii și-i cresc să nu-i mai poată pierde, atunci când părinții sau stăpânii îi revendică.³⁹

Alte preocupări despre umanizarea situațiilor unor categorii defavorizate se îndreaptă spre deținuți și prizonieri, săraci și sclavi. Astfel, un edict din 21 martie 315 (sau 15 martie 316), *interzice stigmatizarea feței oricărui deținut* (sclavi fugari, condamnați, la mină sau la lucrări publice) pe motivul că fiecare om este făcut după asemănare

32. *C. Th.* III, 5, 2.

33. *C. Th.* IX, 15, 1, la P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 65.

34. *C. Th.* II, 19, 2; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 66.

35. *C. Th.* IX, 18, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 64; Ch. Pietri, *La conversion...*, p. 219.

36. *C. Th.* III, 7, 1, 12 octombrie 319 la P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 65.

37. *C. Th.* IX, 8, 1, la P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 68-69.

38. *Cod. Just.* IV, 43, 2 la P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 70.

39. *C. Th.* V, 9, 1, la P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 70.

divină.⁴⁰ De asemenea, brutalitățile temnicerilor și relele tratamente față de prizonieri trebuiau reprimite.⁴¹

Măsura cea mai umană luată de împărat în privința sclavilor a fost aceea a eliberării lor. Mai întâi printr-un edict din 24 aprilie 314 decretează eliberarea creștinilor care în persecuții au devenit sclavi.⁴² Mai apoi a fost interesat ca stăpânii creștini să poată elibera sclavii în Biserici. Două edicte stabilesc modalitățile de eliberare a sclavilor în Biserici, primul, din 8 iunie 316 – 8 iunie 323⁴³, un simplu act semnat de către stăpân ținea loc de act oficial sau de martori. Peste cinci ani, la 18 aprilie 321⁴⁴, un alt edict, adresat episcopului Osius de Cordoba, dădea posibilitatea ca actul de eliberare să fie redactat de către preoții bisericilor. Tortura excesivă și uciderea sclavilor de către stăpâni au fost interzise printr-un edict din 11 mai 319.⁴⁵

O grijă deosebită din partea împăratului o reprezentau săracii, orfanii și infirmii. În acest sens, el legiferează în favoarea acestora o serie de facilități. Astfel, un edict din 24 aprilie 325 decretează ca săracii să fie protejați contra celor puternici în cazul repartiției contribuțiilor, a opresiunii fiscale.⁴⁶ Câțiva ani mai târziu, la 9 mai 328, legiferează faptul ca săracii să fie ultimii pe listele de contribuții extraordinare care trebuie prestate comunității.⁴⁷ Începând cu Constantin cel Mare aristocrația secolului al IV-lea se va implica mai mult în problematica sărăciei și a săracilor.⁴⁸

40. *C. Th.* IX, 40, 2; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 63-64. A se vedea și *Les lois religieuses...*, II, p. 196-199.

41. *C. Th.* IX, 3, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 66.

42. *C. Th.* V, 8, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 63.

43. *Cod. Just.* I, 13, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 64. A se vedea și *Les lois religieuses...*, II, p. 412-413.

44. *C. Th.* IV, 7, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 66. A se vedea și *Les lois religieuses...*, II, p. 76-81.

45. *C. Th.* IX, 12, 1; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 65.

46. *C. Th.* XI, 16, 3; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 68. A se vedea și *Les lois religieuses...*, II, p. 138-141.

47. *C. Th.* IX, 16, 4; P.-P. Jouannou, *op. cit.*, p. 69. A se vedea și *Les lois religieuses...*, II, p. 142-143.

48. A se vedea Charles Pietri, *Les pauvres et la pauvreté dans l'Italie de l'Empire chrétien (IVeme siècle)*, în „Miscellanea historica ecclesiastica”, Varsovie-Bruxelles, 1983, p. 237.

**Legislație
în privința asistenței sociale**

Cu totul special, pentru acea vreme, împăratul legiferează în domeniul asistenței sociale, în privința situației săracilor, a văduvelor, a orfanilor, a copiilor abandonati, a deținuților.

Eusebiu de Cezareea, biograful său, ne arată deschiderea împăratului față de săraci: „Nevoiașilor Constantin le-a împărțit felurite ajutoare în bani, arătându-se omenos și mărinimos chiar și față de oamenii din afară care veneau la el. De necăjiții care cerșeau prin piețe nu s-a îngrijit numai în așa fel încât ei să nu ducă lipsă de bani și de mâncare, ci și ca să aibă haine cum se cuvine cu care să se poată îmbrăca... Și față de bieții orfani s-a purtat ca un părinte; de văduvele lipsite de apărare se îngrijea îndeaproape, refăcându-le viața; ba de fetele rămase fără sprijin părintesc s-a îngrijit într-atâta încât le căsătorea cu bărbați avuți pe care-i cunoștea și înzestra miresele din vreme cu ce se cuvenea să aducă ele mirilor în căsnicie”⁴⁹.

Deschiderea sa filantropică este subliniată, încă o dată, de către Eusebiu în cartea a patra a *Vieții lui Constantin*. El subliniază dorința de a sprijini material bisericile, în această acțiune, pe care „le-a înzestrat cu pământuri și le-a împărțit grâu pentru întreținerea săracilor, a orfanilor și a celor năpăstuiți de soartă. De altminteri, el se îngrijea și singur de cei goi, cărora le dăruia veșminte cu nemiluita [...] dar pe toți care-și închinau viața dumnezeieștii înțelepciuni îi socotea vrednici de o atenție cu totul deosebită, iar cinul preasfintelor pururi-fecioare se bucura din partea sa aproape de aceeași venerație ca Dumnezeu În-suși, fiind el încredințat că Acesta – Căruia ele își dădeau întreaga lor viață – Își și făcuse sălaş în sufletele lor”⁵⁰.

Din perioada lui Constantin încep să apară primele instituții și așezăminte de asistență socială alături de unele societăți religioase, care existau din epoca apostolică precum: societatea văduvelor, a fecioarelor, a prezbiterelor și a diaconiștelor.⁵¹

---

49. Eusebiu de Cezareea, *Viața împăratului Constantin*, I, XLIII, p. 110-111.

50. *Ibidem*, IV, XXVIII, 1-2, p. 225-226.

51. Pr. prof. Liviu Stan, *Societățile religioase în Biserica veche*, în „Studii teologice”, seria a II-a, VIII (1956), p. 109-134.

Existând de mai înainte, justificându-și în timp utilitatea și valoarea, ele s-au dezvoltat, încât peste 20 de ani de la trecerea la Domnul a lui Constantin cel Mare, Iulian Apostatul (361-363) constata că: „Așezămintele de asistență socială ale Bisericii sunt atât de răspândite și bine organizate, încât ele hrănesc nu numai pe creștinii săraci, ci și pe păgâni, încât (împăratul, n.n.) n-ar fi luat măsura de a le înlocui prin așezăminte păgâne sau de stat, asemănătoare”⁵².

Din vremea lui Constantin cel Mare, mai ales după anul 325, se amintește de un azil pentru văduve (*ghirocomion*), întemeiat de Sfânta Elena la Constantinopol. Tot din epoca constantiniană mai sunt amintite alte așezăminte de primire a străinilor, cele construite de Sfânta Elena la Ierusalim, Constantinopol și Sevasta.

De asemenea, într-un complex de așezăminte de asistență socială creat de către Sfântul Zotic, cunoscut sub numele de Zoticon, exista un azil pentru văduve. Au existat în aceeași epocă și case de adăpost pentru fecioare, numite *partenone*. Un alt tip de așezământ social, unde se va implica împăratul, prin anumite edicte, îl formează leagănele pentru copii mici abandonți, cunoscute sub numele de *brefotrofii*. Constantin cel Mare a intervenit prin două edicte, din anii 315 și 322, impunând o serie de măsuri noi, chiar de ajutorare a părinților care nu aveau resurse pentru a-i crește. Intenția, profund creștină, era aceea de a înlăturauciderea sau părăsirea acestora.

Aceștia erau uneori încadrați în orfelinate, *orfanotrofii*, acolo unde erau transferați copiii, de la leagăne, de la o vreme. Cel mai cunoscut orfelinat, care se găsea într-un sistem complex de instituții de asistență socială, era orfelinatul Sfântului Zotic, întemeiat în această epocă că către Zoticus, unul dintre cei doisprezece senatori romani care l-au urmat pe Constantin la Constantinopol, după anul 330 d. Hr. Acesta a intrat în cler și a primit ajutor de la împărat și a organizat un orfelinat, un spital-leproserie, un așezământ pentru săraci, un altul pentru văduve și unul pentru primirea străinilor.

Constantin a fost preocupat de situația copiilor abandonți. În acest sens, un edict din 13 mai 315 decreta că *abandonarea noilor năs-*

52. Ioan Pulpea, *Lupta împăratului Iulian împotriva creștinismului*, București, 1942, p. 66-67.

cuți care este un infanticid, dacă se face din motiv de sărăcie trebuie să fie evitată. Părinții trebuie să fie ajutați de fisc sau de către vistieria personală a împăratului.⁵³ Invocând dreptatea și morala noilor timpuri, emite, la 6 iulie 322, un decret către reprezentanții puterii din Africa prin care cere să fie împiedicate vânzările de copii, din cauza mizeriei sau lipsei hranei, autoritățile provinciale urmând a acorda părinților ajutoare⁵⁴.

---

53. *C. Th.* XI, 27, 1.

54. *C. Th.* XI, 27, 2.